

UN TEZAU DE MONEDE DE AUR DIN SEC. AL XIII-lea DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

de CONSTANȚA ȘTIRBU

În luna iulie 1970, Dumitru A. Nicolae din satul Dunărea, comuna Seimeni, jud. Constanța, a găsit un număr de 14 monede de aur pe malul Dunării, surpat în urma inundațiilor ce avuseseră loc în primăvara anului.

Anunțându-se ulterior Muzeul din Constanța, arheologii Ocheșanu Radu și Irimia Mihai¹ au întreprins în martie 1971 o cercetare la locul de descoperire (în dreptul văii lui moș Vavschi), pe o zonă de 30—40 m de-a lungul malului Dunării spălat de apă. Nu s-au observat urme de așezare și nu s-au mai putut recupera alte piese.

Monedele depuse la filiala Băncii Naționale din Constanța, apoi la Banca Națională a R.S.R., au intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie al R.S.R., fiind înregistrate la nr. de inventar 23705 și 23706. Toate sînt emisiuni ale împăratului de la Niceea, Ioan III Vatatzes (1222—1254).

Dăm mai jos descrierea fiecărei piese în parte, amintind în același timp că monedele sînt ilustrate în planșa I și II.

1. Av. C/XC în cîmp. Restul lipsește. Sus în dr. c. 1.

Isus Cristos nimbat, din față, cu barbă, șezînd pe un tron fără spătar, cu brațele ornamentate și terminate într-o globulă (vizibilă numai în st.). Mîna dr. este ridicată în semn de binecuvîntare, iar cu st. ține evanghelia. În cîmpul dr., deasupra brațului tronului .

Rv. În st. legenda ștearsă. În dr. . În cîmp, la mijloc monograma

Π
Φ
Ρ
Γ

în dr. 2 c. 1. Împăratul în picioare, din față, cu barba, poartă coroană cu pandative tip D (fig. 1), tunică și loros. Cingătoarea este strînsă pe corp, formată din patru linii orizontale și trei verticale, iar garnitura de la gît are 9 perle. Ține în dr. labarum, iar în st. akakia, dedesubtul căreia

¹ Mulțumim colegilor de la Muzeul de arheologie din Constanța pentru informațiile pe care cu amabilitate ni le-au pus la îndemînă.

1

2

3

4

5

6

7

8

Planşa I, nr. 1-8 — Monede emise de Ioan III Vatatzes din tezaurul descoperit în satul Dunărea, com. Seimeni, jud. Constanța.

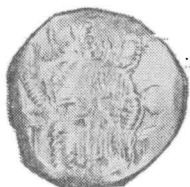
9

10

11

12

13

14

Planşa II, nr. 9-14 — Monede emise de Ioan III Vatatzes, din tezaurul descoperit în satul Dunărea, com. Seimeni, jud. Constanţa.

este o globulă. Alături de el, Maica Domnului cu nimb, în picioare, din față, încoronându-l, poartă vâl, tunică și mantie. Graffiti pe av. și rv. în cîmpul dr.

AV, hyperper. $22 \times 23,5$ mm, 3,45 g, 16 $\frac{3}{4}$ kt (697—700‰).

2. Av. C/X (Restul lipsește). Ca mai sus, dar nu se văd globulele de la capetele brațului tronului. Capul lui Cristos este dublu imprimat. În cîmpul dr., deasupra brațului tronului .

Rv. în st. Restul legendei șters. în dr. Restul lipsește. În cîmp sus

la mijloc 2 c. 1. Ca mai sus, dar pandantive tip E în st. și de tip F în dr. Graffiti formate din linii pe rv. în dr.

AV, hyperper, $23,5 \times 25$ mm, 3,29 g, 16 $\frac{3}{4}$ kt (697—700‰)

3. Av. IC/XC în cîmp. Ca mai sus. Deasupra brațului tronului în dr. .

Rv. în st.: în dr. sus c. 1. în cîmpul dr. . Monograma de la

mijloc sus lipsește. Ca mai sus, dar fără punct sub akakia. Nu se disting bine perlele de la garnitura din jurul gitului. Pandantive tip A. Moneda este ruptă puțin în partea de jos. Graffiti în cîmpul dr. pe av. și rv. AV, hyperper, 22×25 mm, 3,47 g, 16 $\frac{3}{4}$ kt. W. Wroth, *Catalogue of the Vandals, Ostrogoths and Lombards*, London, vol. 14, 1911, p. 211, nr. 9. „Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Acad. R.S.R.”, nr. 10, 1964, p. 326, nr. 221.

4. Av. Legenda lipsește. Ca mai sus, dar se disting globulele de la brațele tronului. În cîmpul dr. .

Rv Urme șterse de legendă în st.; în dr. 2 c. 1. La mijloc sus urme

din monograma . În cîmpul dr. . Ca mai sus, dar pandantivele tip A în st. și B în dr. și cu punct sub akakia. Graffiti jos în dr. pe rv.

AV, hyperper, 22×23 mm, 3,45 g, 16 $\frac{3}{4}$ kt. M. Metcalf, *John Comnenus Question of Style and detail in Byzantine Numismatics*, în *Greek, Roman and Byzantine Studies*, vol. 3, nr. 4, 1960, pl. II, nr. 21.

5. Av. C/X. Restul lipsește. Ca mai sus, dar nu se disting globulele de la brațele tronului. În cîmpul dr. o globulă.

Rv. Urme șterse de legendă în st. în dr. c. 1. e. La mijloc sus monograma

MP. În dr. cîmpul dr. . Ca mai sus. Garnitura din jurul gîtului formată din 9 globule din care 4 mai vizibile. Pandantive de tip A. Graffitti jos pe av. și pe rv.

AV. hyperper, 23×22 mm, 3,22 g. 18 1/4 kt (775—780‰).

6. C/X. Restul lipsește. Ca mai sus, doar că se distinge în st. globula de la capătul brațului tronului. Deasupra, în cîmpul dr. o globulă.

Rv. Urme șterse de legendă în st. în dr. c.l.e. sus. La mijloc sus mono-

grama . În cîmpul dr. . Ca mai sus. Garnitura de la gît formată

din 7 perle. Graffitti pe av. și pe rv. monedei.

AV, hyperper, 20,5×22,5 mm, 3,32 g, 18 1/4 kt (780‰).

M. Hendy, *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081—1261*, „Dumbarton Oaks Studies“, XII, Washington, 1969, pl. 32 nr. 4.

7. Av. IC/X. Restul lipsește. Ca mai sus, numai că fața lui Cristos este dublu imprimată. În cîmpul dr. deasupra brațului tronului ceva mai sus o globulă.

Rv. Urme legendă în st. șterse de în dr. c.e.e. La mijloc sus monograma

MP. În cîmpul dr. . Ca mai sus, dar la garnitura din jurul gîtului se disting 8 perle. Graffitti pe av. și rv. monedei.

AV. hyperper 24 mm, 3,34 g, 18 1/4 kt (780‰). „Caiet selectiv“, loc cit., p. 324, nr. 219.

8. Av. — X. Restul lipsește. c.l.e. Ca mai sus, doar că fața lui Cristos este imprimată corect. La brațul tronului în st., la capăt este o globulă. Deasupra, în cîmp, de o parte și de alta cîte o globulă (cea din dreapta ceva mai sus).

Rv. în st. în dr. La mijloc sus urme din monograma iar în cîmpul

dr. Graffitti pe rv. monedei.

AV, hyperper, 21×22 mm, 3,51 g, 18 kt (750‰). W. Wroth, op. cit., p. 211, nr. 11, pl. XXIX nr. 6.

9. Av. —/X Restul lipsește. Ca mai sus, doar că globula de la capetele brațelor tronului se distinge numai în dr. În cîmpul dr., deasupra brațului tronului, abia distincte trei globule.

Rv. În st. legenda ștearsă. \mathcal{I} în dr. La mijloc sus monograma \mathcal{MP} 2 c.l.

\mathcal{I}
cⁱ

În cîmpul dr. \bar{O} . Ca mai sus. Garnitura din jurul gîtului are 9 globule iar pandativele de la coroană sînt de tip C.

AV, hiperper 23×22 mm, 3,41 g, 18 1/4 kt. (780‰).

10. Av. C/X. Restul lipsește. c.l.e. Ca mai sus. Nu se disting globulele de la capetele brațelor tronului. În cîmpul dr., în dreptul umărului lui Cristos, trei globule ∴ și ceva mai jos, la dr. alte două.

Rv. Urme șterse de legenda în st. \mathcal{I} în dr. c.l.e. În cîmp sus, la mijloc

\mathcal{N}
 Φ
 λ

urme din monograma \mathcal{C} . În cîmpul dr. \bar{O}_1 . Ca mai sus, dar figura Maicii Domnului imprimată greșit. Pandantivele coroanei împăratului sînt de tip A. Graffitti pe av. monedei.

AV, hyperper, 22×24 mm, 3,43 g, 18 1/4 kt (780‰).

11. Av. \bar{IC}/\bar{XC} . Ca mai sus. Se distinge globula numai de la capătul brațului st. al tronului. În cîmpul st. deasupra brațului lui Cristos un cerc \bar{O} .

Rv. $\bar{\sim}$ în st, \cdot în dr. La Mijloc sus urme din monogramă ∴∴ iar în

\mathcal{U} \mathcal{N}
 \mathcal{C} \mathcal{d}
 \mathcal{N} \mathcal{Y}
 \mathcal{T} \mathcal{P}

cîmpul dr. $\bar{\sim}$. Graffitti pe av și rv.

AV, hyperper, 22×24 mm, 3,43 g, 18 1/4 kt (775—780‰).

12. Av. — X. restul lipsește. Ca mai sus. Deasupra brațului tronului în cîmpul dr. ●.

Rv. În st. urme șterse de legendă. În dr. \mathcal{J} . Sus la mijloc monograma

\cdot
 \mathcal{P}
 \mathcal{I}

∴ foarte ștearsă. În cîmpul dr. $\bar{\sim}$. Ca mai sus, dar nu se disting perlele

de la garnitura de la gît, iar sub akakia nu este punct. Pandantivele coroanei împăratului sînt de tip D. Graffitti pe av. și rv.

AV, hyperper, 22 mm, 3,39 g. 18 1/4 kt. (780‰).

13. Av. IC — Restul lipsește. Ca mai sus. La capetele brațelor tronului se distinge globula numai în dr. Deasupra acestora în cîmp siglele K în st. și O în dr.

Rv (V în st. J în dr. 2 c.l. La mijloc, sus, monograma M iar în

Δ((Γ

cîmpul dr. \oplus . Ca mai sus, dar pandative tip A, iar sub akakia o globulă. Graffiti numai pe av. monedei.

AV, hyperper, 21,5×22,5 mm, 3,60 gr, 18 1/4 kt (780‰).

14. Av. IC Restul lipsește. Ca mai sus. În cîmpul dr., deasupra brațului tronului \mathfrak{Y} .

Rv. C Urme șterse de legendă în st. În dr. șters. c.l.e. În cîmp sus,

Γ

la mijloc urme din monograma \mathfrak{H} , iar în dr. \mathfrak{J} Ca mai sus. Graffiti pe av. și rv.

AV, hyperper, 22×24,5 mm, 3,64 g. 18 1/4 kt. (780‰).

Așa cum rezultă și din descrierea pieselor, monedele sînt de un modul mai mic, cu marginile tăiate, avînd pe avers, deasupra brațelor tronului terminate cu puncte, diferite sigle sau semne (vezi pl. III). Inscripția este în general mult scurtată, uneori distingîndu-se numai cîteva litere.

Figura împăratului și a Maicii Domnului sînt redată într-un stil mai puțin îngrijit, observîndu-se în cazul monedelor cu nr. 7 și 10 defecte de batere. Pandativele de la coroana împăratului avînd forme diferite le-am clasat în șase grupe pentru o mai mare ușurință în descrierea pieselor (fig. 1).

Greutatea variază între 3,22 g. și 3,64 g., toate înscriindu-se sub aceea pe care teoretic a deținut-o la început perperul bizantin, adică 4,426 g², diferența în minus datorîndu-se faptului că monedele au un titlu mai redus și flanul mai mic.

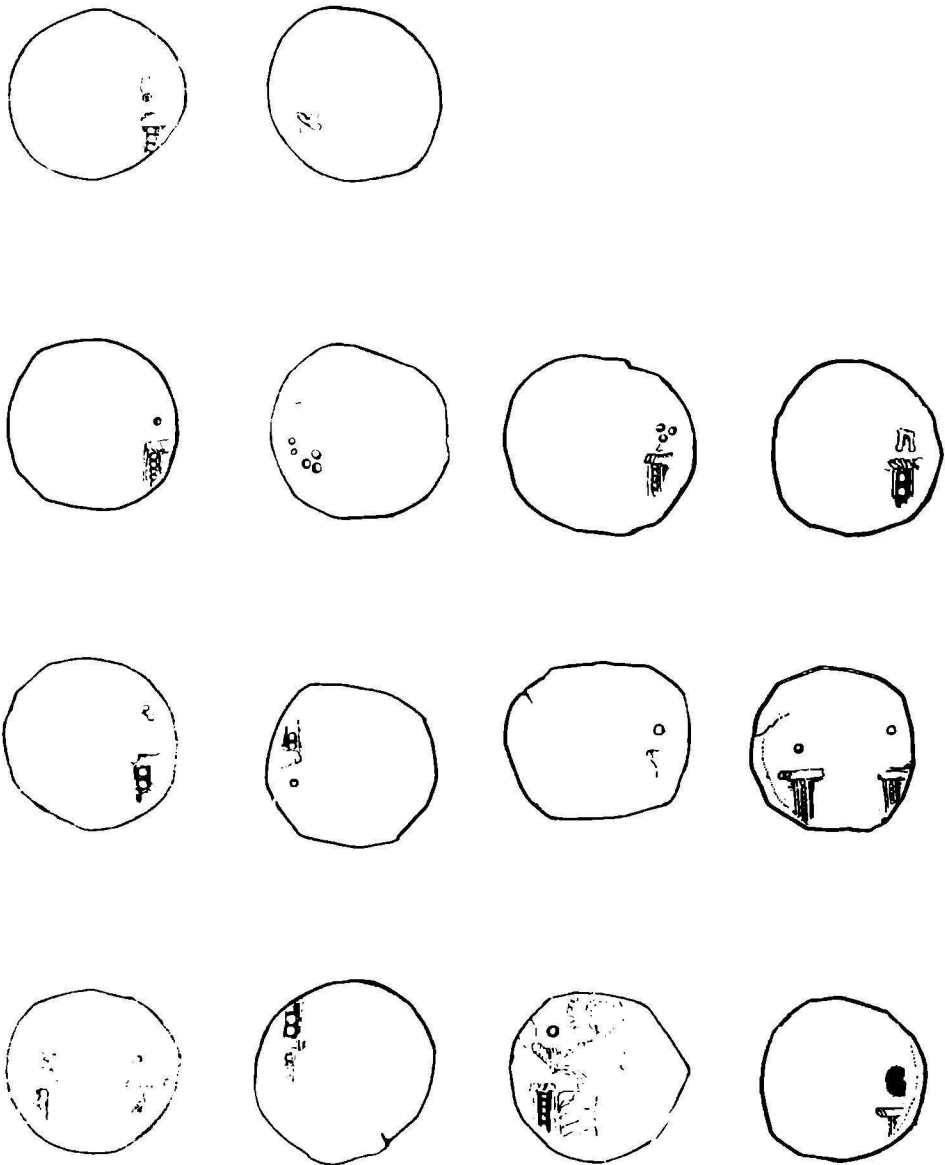
A	B	C	D	E	F
					

Fig. 1

O altă caracteristică a monedelor ce alcătuiesc tezaurul din satul Dunărea, și care decurge tot din tăierea pe margine a flanului, este micșorarea diametrului ce oscilează în cazul de față între 20,5×22,5 și 22,5×24 mm, față de 25×28 mm, cît are mărimea obișnuită a perperului.

² Tommaso Bertelé, *L'iperpero bizantino dal 1261 al 1453*, în „*Revista italiana di Numismatica*”, vol. V, seria a V-a, LIX (1957), p. 2.

Planșa III — Sigle și semne aflate pe monedele emise de Ioan IIII Vatatzes din tezaurul descoperit în satul Dunărea, com. Seimeni, jud. Constanța.

Decuparea monedelor pe margine este de altfel semnalată în documentele sec. al XIII-lea și constituia o practică frecventă a epocii³.

Interesant de semnalat este faptul că nu toate monedele emise de Ioan III Vatatzes, găsite pe teritoriul țării noastre, au o greutate scăzută. Monede ale aceluiași emitent, aflate în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., au greutatea ce variază între 2,15 și 4,79 gr.⁴

Este probabil ca la început, împăratul de la Niceea Ioan III Vatatzes să fi pus în circulație perperi cu o greutate mai mare, dar apoi — datorită decupării lor pe margine, pentru a li se lua parte din metalul prețios spre a fi topit, ori datorită scăderii conținutului de aur fin prin reducerea titlului — monedele au scăzut în greutate.

În privința titlului monedelor, datele pe care le redăm sînt trecute cu oarecare aproximație, determinarea fiind făcută prin metoda pietrei de comparație pe baza etaloanelor aflate la B.N.R.S.R.⁵ și nu prin metoda chimică, mult mai sigură. Dar chiar și așa se disting clar în tezaurul nostru două categorii de monede: unele care au un titlu de 18 1/4 kt (775—780‰) — 10 bucăți din total, iar altele care au numai 16 3/4 (697—700‰) — 4 bucăți.

Asupra necesității studierii titlului monedelor din această epocă, a atras atenția numismatul Tommaso Bertelé⁶, care sublinia că aceasta poate aduce prețioase precizări în atribuirea monedelor cu legenda Ioan Despotul Porfirogenetul, avînd același tip monetar, fie lui Ioan II Comnenul, fie lui Ioan III Vatatzes, monedele împăratului din Constantinopol avînd un titlu mai ridicat de 20—21 1/2 kt față de cele ale împăratului de la Niceea, căruia îi revin cele cu un titlu mai scăzut, cuprins între 15 3/4 și 18 1/2 kt.

Scăderea cantităților de aur fin conținută de monedele emise de Ioan III Vatatzes a fost consemnată atît de cronicarul Pachimere⁷, care informează că titlul lor era de 16 kt, menținîndu-se astfel sub succesorul său Teodor III Ducas Lascaris, cît și de lucrarea *Practica de la Mercatura* a negustorului florentin

³ Luschin von Ebengrenth, *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der Neuere Zeit*, München, Berlin, 1926, p. 149; G. I. Brătianu, *Recherches sur l'vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 50; G. I. Brătianu, *L'hyperpere byzantine et la monnaie d'or des republicues italiennes au XIII-e siècle*, in *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, 1930, p. 43; O. Iliescu, *Monede din tezaurul descoperit la Ofeleni, raionul Huși, reg. Iași*, in *Arheologia Moldovei*, II—III, București, Edit. Acad. R.S.R., 1964, p. 391.

⁴ O. Iliescu, *Le dernier hyperpere de l'Empire Byzantine de Nicée*, in *Byzantinoslavica*, XXVI, nr. 1, p. 95; O. Iliescu, *Monede din tezaurul de la Ofeleni*, in *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 364; O. Iliescu, *Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Acad. R.S.R.*, nr. 4, 1962, p. 357; nr. 10, 1964, p. 319—327; 23—24, 1968, p. 20—22; Const. Moisil, *Statistica tezaurului monetare intrate pînă la 31 decembrie 1946*, in „Buletin lunar” (Biblioteca Academiei Române), II, (1947), 4—5, p. 31, nr. 28. Moneda a fost atribuită lui Ioan II Comnenul. Mai tîrziu O. Iliescu rectifică aceasta identificare (vezi *L'Hyperpere byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, in „Revue des études sud est européennes”, nr. 1, VII, 1969, p. 112 nota nr. 20), atribuind moneda lui Ioan III Vatatzes.

⁵ Aducem mulțumiri pe această cale tov. Constantin Stîncă pentru amabilitatea cu care a binevoit a ne determina și calcula titlul pieselor din tezaur.

⁶ T. Bertelé, *Il titolo degli iperperi della zecca di Nicea*, in *Supplementary papers summaries, XIII-th International Congress of Byzantine studies*, Oxford, 1966, p. 95—97.

⁷ Georges Pachymère, II, p. 493—494, conf. D. A. Zakythinos, *Crise monétaire et crise économique à Byzance du XIII-e au XIV-e siècles*, in *L'Hellénisme contemporain*, Athenes, 1948, p. 9—10; Michael F. Hendy, *Coinage and money in the Byzantine Empire 1081—1261*, in *Dumbarton Oaks Studies*, XII, Washington, 1969, p. 248.

Balducci Pegolotti⁸, unde se dă o listă a monedelor de aur care circulau în sec. al XIII-lea și în sec. al XIV-lea. În listă sînt specificați o serie de perperi conținînd între 16—18 kt, care după descriere au putut fi atribuiți lui Ioan III Vatatzes⁹.

Așadar monedele din tezaur confirmă presupunerile unor cercetători numismați, care au studiat aceste emisiuni, ce consideră că în timpul domniei lui Ioan III Vatatzes s-au efectuat reduceri ale titlului monedei de aur niceene.

Perperii care alcătuiesc tezaurul poartă graffitti (vezi pl. IV) formate din mai multe linii, uneori litere sau grupuri de litere în jurul figurilor de pe aversul sau reversul monedelor. Semnificația acestor graffitti, ce se înregistrează pe perperii împăratului Ioan III Vatatzes, nu este pînă acum bine stabilită. Numismatul bulgar Teodor Gherasimov observă că cel mai adesea perperii de Niceea, decupați pe margini, poartă graffitti și consideră că acestea au fost făcute de zarafi sau bancheri pentru a confirma greutatea și caratele fiecărei piese, inițialele aparținînd în cazul acesta numelor celor care au examinat moneda¹⁰.

În tezaurul nostru, ele se întîlnesc atît pe monedele de 18 1/2 kt, cît și la cele de 16 3/4 kt, și, așa cum reiese din prezentarea monedelor de tip Vatatzes aflate la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R.^U, prezența lor pe monede se constată și la cele cu un gramaj mai ridicat și la cele cu un gramaj mai scăzut.

Desigur că într-o epocă în care nu era o circulație monetară uniformă — cînd alături de emisiuni avînd un conținut mai bun de metal prețios erau puse în circulație în paralel și piese cu o valoare mai scăzută — unele măsuri de precauție se vor fi luat.

Pe teritoriul Dobrogei întîlnim existența la Vicina a unui sistem ponderal propriu, menționat la 1281 în actele notarilor genovezi din Pera, care amintesc că aici circulau perperi, „perperi ad sagium Vicinae“, spre deosebire de perperii care circulau la Constantinopol, verificați după etalonul ponderal din Constantinopol¹¹.

Practica verificării perperilor ne este confirmată și de descoperirea în urma săpăturilor arheologice efectuate la Păcuiul lui Soare, jud. Constanța, a două cîntare de bronz datate în sec. XIII—XIV pentru verificarea monedelor de aur¹².

⁸ Francesco Balducci Pegolotti, *Pratica della Mercatura*, ed. Alan Evans, The Mediaeval Academy of America, Publ. nr. 24 (Cambridge Mass., 1936), p. 40, conf. D. A. Zakynthinos, op. cit., p. 10 și 12—15; Michael F. Hendy, op. cit., p. 250—254.

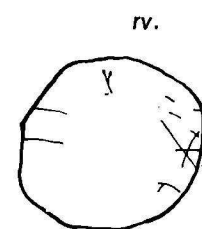
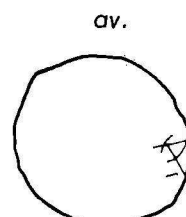
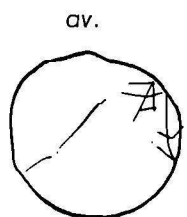
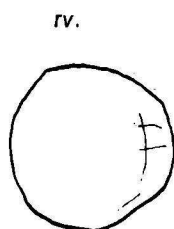
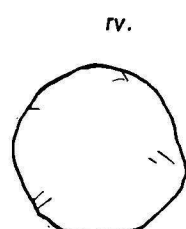
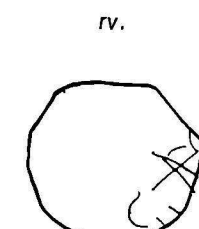
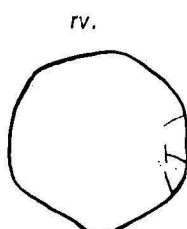
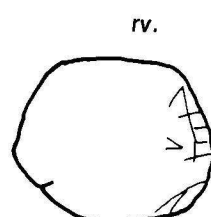
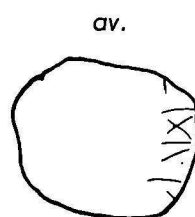
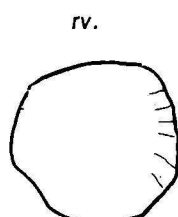
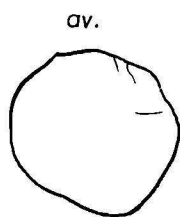
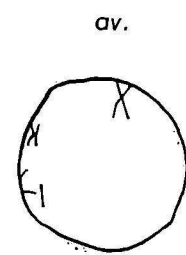
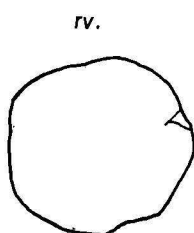
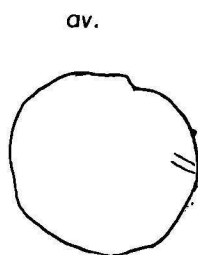
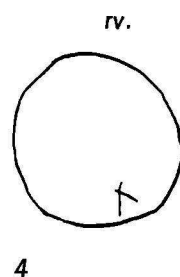
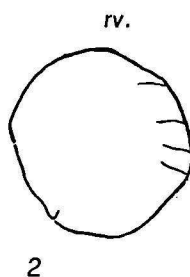
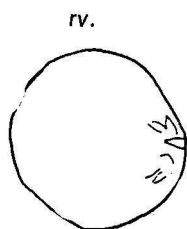
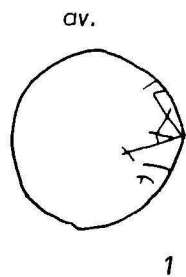
⁹ Michael F. Hendy, op. cit.,

¹⁰ Th. Gerasimov, *Monnaies byzantines en or portant des graffitti*, în XIV Congrès international des études Byzantines, Bucarest, 6—12 septembrie 1971, *Résumés-communications*, p. 209. Idem, *Съкроеище от перпери на Иоан III Ватацес от Шумен*, în *Известия на народния музей — Шумен*, VI, 1973, p. 18.

¹¹ Vezi nota 4.

¹² G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, București, 1935, p. 50—51; vezi și documentele p. 148—174; idem, *Le commerce génois...*, p. 115; idem, *L'hyperpère byzantine et la monnaie d'or des républiques italiennes au XIIIe siècle*, în *Mélanges Charles Diehl*, vol. I, Paris, p. 44; V. Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, p. 191—192; O. Niescu, *L'hyperpère byzantine au Bas-Danube au XIe au XIVe siècle*, în „Revue des études sud-est européennes“, Nr. 1, VII, 1969, p. 113; Stelian Brezeanu, *Moneda niceeană la Dunărea de Jos*, în „Studii“, nr. 4, 1973, p. 704; asupra expresiei „ad sagium“ vezi Tommaso Bertelè, *Lineamenti principali della numismatica bizantina*, în „Rivista Italiana di Numismatica“, LXVI, p. 103—104, și nota 89.

¹³ Petre Diaconu, *Despre localizarea Vtinei*, în „Pontica“, 3, 1970, p. 290—291; *Cîntare pentru verificat greutatea perperilor de Vicina*, în SCN, VI, 1975, p. 243—245. idem.

Planșa IV, nr. 1-14 — Monede emise de Ioan III Vantatzes, din tezaurul descoperit în satul Dunărea, jud. Constanța purtînd graffitti.

Cele două cîntare, care se află acum expuse la Muzeul de Istorie al R.S.R., controlate, s-au echilibrat numai la perperii avînd o greutate de 4,42 gr, deci cea pe care au avut-o cele mai vechi emisiuni.

Cîteva observații privind siglele sau semnele de pe aversul monedelor, aflate de obicei deasupra brațului tronului pe care este așezat Isus Cristos. Cu excepția unei singure piese (nr. 13), inedite, care poartă literele K în st. și O în dr., celelalte au mai fost semnalate în cataloagele de specialitate sau în lucrări ale unor cercetători¹⁴, care s-au ocupat de prezentarea monedelor împăratului nicean. La o altă monedă (nr. 11), sigla în forma unui cerc se află ceva mai sus decît în mod obișnuit, deasupra brațului drept a lui Cristos. Demn de semnalat este și faptul că în tezaurul nostru două monede avînd aceeași siglă, au și un titlu la fel. Desigur, poate fi o coincidență — verificarea ar trebui făcută la un număr mai mare de piese purtînd aceleași sigle sau semne distinctive. Folosirea acestor semne sau sigle, „mărci secrete“ după unii cercetători¹⁵, a devenit frecventă în bătărea monedelor medievale din a doua jumătate a sec. al XIII-lea¹⁶. Rostul lor pe monede este, se pare, de a indica fie existența mai multor monetării, fie seriile monetare emise în imperiul nîcenian. Varietatea lor pe monedele lui Ioan Vatatzes sugerează că, în vremea sa, organizarea bătării monedei era complexă, desfășurîndu-se după reguli bine stabilite pe o lungă perioadă de timp¹⁷.

Prezența unui nou tezaur de perperi niceeni într-o localitate situată în Dobrogea constituie o dovadă în plus că moneda de aur bizantină, și cu precădere cea a imperiului de la Niceea, a cunoscut o largă circulație la Dunărea de Jos. Adăugîndu-se celor 26 puncte semnalate pe teritoriul țării noastre¹⁸, noua descoperire de pe malul Dunării vine în sprijinul ipotezei potrivit căreia calea de pătrundere a monedelor bizantine a fost îndeosebi cea maritimă, prin intermediul orașelor portuare, urmînd apoi firul Dunării, pentru a se răspîndi și în celelalte ținuturi românești, și mai puțin pe drumul de uscat, așa cum susține M. Metcalf¹⁹.

Începînd să pătrundă încă din prima jumătate a sec. al XIII-lea²⁰, perperii niceeni au servit ca etalon de valoare și ca mijloc de schimb, impunîndu-se la sfîrșitul sec. al XIII-lea, deși între timp au fost puse în circulație și alte monede de aur cu dată mai recentă și o valoare mai mare.

¹⁴ J. Sabatier, *Description générale des monnaies byzantines*, vol. II, Paris, 1862, p. 292 ; W. Wrot, op. cit., p. 210—213 ; Michael F. Hendy, op. cit., p. 237, pl. 31, 13—15 ; pl. 32, 1—5 ; Hugh Goodacre, *A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire*, London, 1957, p. 312 ; D. M. Metcalf, *Coinage in the Balkans, 820—1355*, Argonaut Publishers, Chicago, 1966, p. 262—263 ; idem, *John Vatatzes and John Comnenus Question of Style and Detail in Byzantine Numismatics*, in *Greek, Roman and Byzantine studies*, vol. 3, nr. 4, 1960, p. 203—214 ; Tommaso Bertelé, *Il titolo degli iperperi della zecca di Nicea...*, in op. cit., pl. 1, nr. 1—5 ; idem, *Monete bizantine inedite o rare*, in „Zeitschrift für Numismatik“, XXXVI, extras, p. 33, nr. 109 ; vezi și nota nr. 6.

¹⁵ D. M. Metcalf, *Coinage in the Balkans 820—1355*, in loc. cit., p. 262—263 ; Michael Metcalf, *John Vatatzes and John Comnenus Question of style and Detail in bizantine numismatics*, in loc. cit. p. 10.

¹⁶ Idem, op. cit., vezi și nota nr. 29.

¹⁷ O. Niescu, *Creșterea Colecțiunilor*, in *Catet selectiv...*, nr. 10, 1964, p. 327.

¹⁸ O. Iliescu, *L'Hyperpere byzantine au Bas-Danube du XI-e au XV-e siècles*, p. 117—118 ; idem, *Creșterea Colecțiunilor...*, in *Catet selectiv...*, nr. 23—24, 1968, p. 21.

¹⁹ M. Metcalf, op. cit., p. 206 ; O. Iliescu, recenzie la articolul lui M. Metcalf, in SCN, IV, p. 96.

²⁰ Stelian Brezeanu, *Asupra începuturilor monedei niceene la Dunărea de Jos*, in „Studii“, 4, 1973, p. 713 ; O. Iliescu, *L'Hyperpere byzantine au Bas-Danube...*, p. 112.

Îndeplinind funcția de monedă universală, moneda de aur bizantină a adus odată cu ea, alături de mărfurile străine, impulsivitatea producției locale în vederea realizării de mărfuri pentru schimb, contribuind la cristalizarea relațiilor feudale pe vechile meleaguri cuprinse între Dunăre și Mare ale Dobrogei de azi*.

UN NOUVEAU TRÉSOR DE HYPERPERES BYZANTINS DU XIe SIÈCLE, DÉCOUVERT DANS LA DOBROUDJA

— Résumé —

Dans l'étude présente l'auteur expose la découverte dans le village Dunărea-Seimeni (dep. de Constanța), d'un trésor contenant 14 hyperperes émises par Jean III Vatatzès (1222—1254).

Les monnaies sont découpées sur la marge, ayant un diamètre de 20,5 mm \times 22,5 à 22,5 \times 24 mm et un poids inscrit de 3,22 g à 3,64 g. L'analyse du titre, déterminé par la méthode du pont, permet de distinguer des monnaies de 16 $\frac{3}{4}$ carats (4 pièces) et de 18 $\frac{1}{4}$ carats (10 pièces), confirmant ainsi l'hypothèse qu'au temps de Vatatzès ont été effectuées des diminutions de titres de la monnaie nicéenne.

Toutes les pièces du trésor ont sur l'avvers des sigles ou différents signes généralement connus, à l'exclusion d'une seule qui porte les lettres „K” à gauche et „O” à droite. On observe aussi que deux monnaies (nr. 1 et 2) qu'ont le même signe ont le même titre. La plupart des monnaies portent des graffiti comportant plusieurs traits, quelquefois des lettres ou des groupes de lettres, sur l'avvers ou le revers, pratique fréquemment rencontrée dans la région du Danube inférieur et même au sud du Danube.

En conclusion l'auteur fait valoir le rôle de la monnaie byzantine en ce qui concerne la stimulation de la production locale de marchandises et en même temps il indique les voies de pénétration de cette monnaie dans les contrées roumaines.

* Desenele executate de Euterpia Petrache, iar fotografiile de Victor Godeanu.